

۳۳. بیت زیر مربوط به کدام دوره است؟ (فارج - دی ۹۹)	«فرخی ز جان و دل می‌کند در این محفل» الف) دوره انقلاب اسلامی ب) دوره بازگشت و بیداری ج) دوره نیمایی د) دوره معاصر	«دل نثار استقلال، جان فدای آزادی»
۳۴. در کدام بیت نام یکی از روزنامه‌های عصر بیداری آمده است؟ (فارج - دی ۹۹)	الف) گر صغیر کلک طوفان صوراسرافیل نیست ب) چون وثوق الدوله خائن قوام السلطنه ج) باید از اول بشوید دست از حق حیات د) گو سپر افکن در این شمشیر بازی از نخست	از چه اکنون با قیام خود قیامت می‌کند بهر محو مرز ایران استقامت می‌کند در محیط مردگان هر کس اقامت می‌کند هر کسی کاندیشه از تیر ملامت می‌کند
۳۵. علامه علی‌اکبر دهخدا در رواج کدام سبک نثر که بعدها در داستان‌های محمدعلی جمال‌زاده و صادق هدایت به کار رفت، نقش مؤثری داشت؟ (فارج - شهریور ۹۹)	الف) ساده و عامیانه ب) دشوار و آهنگین ج) ساده و مسجع د) متکلف و دشوار	
۳۶. صاحب کتاب «منشآت» مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف به سبک نوشت. (فارج - شهریور ۹۹)	الف) تاریخ جهانگشای جوینی ج) تاریخ بیهقی	ب) گلستان سعدی د) نفحات‌الانس جامی
۳۷. متن زیر معرف کدام‌یک از شاعران سبک دوره بازگشت است؟ «وی پرچمدار بازگشت ادبی و شاخص‌ترین شاعر این دوره است، در مثنوی و غزل دست داشت. از سروده‌های او «خداوندنامه» است که حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر (ص) و دلیری‌های حضرت علی (ع) است.» (فارج - فرورداد ۹۹)	الف) قالی شیرازی ب) نشاط اصفهانی ج) میرزاده عشقی د) صبای کاشانی	

درس ۲ (پایه‌های آوایی ناهمسان)

- اوزان همسان از تکرار یکنواخت یک پایه آوایی و اوزان همسان دو لختی از تکرار متناوب دو پایه یا رکن حاصل می‌شود.
- در شعر فارسی، اوزان دل‌نشین و گوش‌نوازی وجود دارد که نظمی ناهمسان دارند. در این گونه وزن‌ها «وزن واژه‌ها» ناهمگون و غیر تکراری‌اند.
در بیت:

(الف‌فخذ)

زهر هجری چشیده‌ام که مپرس»

«درد عشقی کشیده‌ام که مپرس»

پرس	مَ	کِ	اَمَ	دِ	شِ	کِ	قِ	عش	دِ	در	پایه‌های آوایی
پرس	مَ	کِ	اَمَ	دِ	شِ	چِ	رِ	هچ	رِ	زه	
-	U	U	-	U	-	U	-	-	U	-	نشانه‌های هجایی
فَعْلُنْ			مَفَاعِلُنْ				فَاعِلَاتُنْ			وزن	

- پس از خوانش درست بیت و درک موسیقی و آهنگ آن و مشخص کردن مرز پایه‌ها، پی می‌بریم که پایه‌های آوایی بیت دارای نظمی ناهمسان است و نظم و چینشی ناهمسان دارند و تکرار نشده‌اند و هر مصراع این بیت از سه پایه آوایی ناهمسان «فاعلاتن مفاعِلن فَعْلن» تشکیل شده است.
- اگر هجاهای بیت را به گونه‌ای دیگر برش بزنی، تناسب آهنگ و نظم موسیقایی بیت از بین می‌رود.
- درک خوش‌آهنگی و دل‌نشینی موسیقی شعر، به ترتیب هوش موسیقایی و حافظه شنیداری ما وابسته است.

«به حُسن خلق و وفا کس به یار ما نرسد»

تو را در این سخن انکار کار ما نرسد»

الف) فاعِلاتْن مَفَاعِلُن فَعْلُن

ج) مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل

پاسخ: گزینه «د»

ب) فَعُولُن فَعُولُن فَعُولُن
د) مَفَاعِلُن فَعْلَاتْن مَفَاعِلُن فَعْلُن

بیت «به حسن خلق و وفا کس به یار ما نرسد

الف) تقطیع هجایی کنید.

ب) نشانه‌های هجایی آن را بگذارید.

ج) وزن بیت را بنویسید.

تو را در این سخن انکار کار ما نرسد» را:

سَد	ر	نَ	ما	ر	یا	بِ	کَس	فَا	وَ	قُ	خُل	نِ	حُس	بِ	پایه‌های آوایی
سَد	ر	نَ	ما	ر	کا	ر	کا	نن	خ	س	رِ	دَ	را	تَ	
-	U	U	-	U	-	U	-	-	U	U	-	U	-	U	نشانه‌های هجایی
															وزن بیت

این بیت از چهار پایه آوایی تشکیل شده است و پایه‌های آوایی، وزن واژه‌ها و نشانه‌های هجایی به صورت ناهمساز (مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فعلن) آمده است. با کمی دقت درمی‌یابیم که پایه‌های آوایی این بیت را نمی‌توان به دسته‌های همساز تک پایه‌ای یا دو لختی جدا کرد.

بنا بر این: ابتدا با توجه به درک آهنگ و موسیقی بیت، پایه‌ها را مشخص و وزن شعر را تعیین می‌کنیم؛ اما:

اگر از طریق حافظه شنیداری نتوانستیم وزن شعر را مشخص کنیم، هجاهای بیت را به صورت تکراری یا همساز یک پایه‌ای دسته بندی می‌کنیم در صورتی که نظمی همساز حاصل نشد، آن را با نظم همساز دو لختی می‌سنجیم، یعنی هجاهای آن را به صورت ۴ تایی یا ۳ تایی یا ۳ تایی یا ۴ تایی برش می‌زنیم. اگر نظم برش‌های آوایی بیت با هیچ یک از این شیوه‌ها ممکن نبود، پایه‌ها را با نظمی ناهمساز جدا می‌کنیم.

وزن کدام بیت «ناهمساز» است؟ آن را مشخص کنید.

الف) سعدی نظر از رویت کوتاه نکند هرگز

ب) از کرده‌ خوشبختن پشیمانم

پاسخ: گزینه «ب» (مَفْعُولُ مَفَاعِلُن مَفَاعِلُن)

ور روی بگردانی، در دامت آویزم

جز توبه ره دگر نمی‌دانم

به بیت زیر توجه کنید:

«ماه فرو ماند از جمال محمّد»

سرو نباشد به اعتدال محمّد» (سعدی)

مَد	حَم	مُ	لِ	ما	جَ	دَز	نَ	ما	رو	فُ	ه	ما	پایه‌های آوایی
مَد	حَم	مُ	لِ	دا	ت	اع	بَ	شد	با	نَ	و	سر	
-	-	U	U	-	U	-	U	-	-	U	U	-	نشانه‌های هجایی
													وزن

این بیت از چهار پایه آوایی تشکیل شده است.

توجه! در ساماندهی نشانه‌های هجایی، همواره این گونه نیست که با یک روش، روبه‌رو باشیم.

در بیت:

(مولوی)

بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

«بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست

زوست	ر	ما	نَ	تا	لِس	گُ	عُ	با	کِ	رُخ	ی	ما	پن	پایه‌های آوایی
زوست	ر	ما	نَ	وا	را	فَ	دِ	قن	کِ	لَب	ی	شا	بگ	
-	U	-	U	-	-	U	U	-	U	-	U	-	-	نشانه‌های هجایی
فعل		مُستَفعلِن			مفاعِل			مُستَفعلِن			وزن			

برش‌های آوایی بیت بالا ۴ تا ۴ تایی دسته بندی شده است اگر بیت را به گونه‌ای دیگر جدا کنیم وزن بیت «مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن» خواهد بود. به این صورت: -- U - / U - U - / U - -- U - / U -

(فرداد ۹۹ - دی ۹۹)

مثال برای بیت زیر، کدام وزن ترجیح دارد؟ چرا؟

(حافظ)

کس واقف ما نیست که از دیده چه‌ها رفت

«تا رفت مرا از نظر آن چشم جهان بین

ب) مُستَفعلِن مُستَفعلِن مُستَفعلِن مُستَف

الف) مفعول مفاعیل مفاعیل فَعولِن

پاسخ: گزینه «ب» زیرا نظم همسان وزن بیت را بهتر نشان می‌دهد. هر چند می‌توان نشانه‌های هجایی بیت را به صورت ناهمسان «مفعول مفاعیل مفاعیل فَعولِن» هم جدا کرد.

توجه ۲ در تعیین مرز پایه‌ها و نیز دسته بندی هجاها (نشانه‌های هجایی) نظم همسان بر ناهمسان ترجیح دارد.

بین	ها	ج	م	چش	را	ظَ	نَ	از	را	مَ	ت	زَف	تا	پایه‌های آوایی
رفت	ها	چ	د	دی	از	ک	ست	نی	ما	فِ	قِ	وا	کس	
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	نشانه‌های هجایی
مستف (نظم همسان)		مُستَفعلِن			مُستَفعلِن			مُستَفعلِن			وزن			

شیوه دوم: -- U / U - -- U / U - -- U / U - (نظم ناهمسان)

سؤالات امتحانی درس دوم

۱

۱. برای هر یک از بیت‌های زیر، یکی از وزن‌های داخل کمانک (همسان دو لختی، همسان تک لختی، ناهمسان) را انتخاب کنید.
(شهریور ۱۴۰۱)	تا اشارات نظر نامه‌رسان من و توست	الف) نشود فاش کسی آنچه میان من و توست
(شهریور ۱۴۰۱)	همراز عشق و هم نفس جام باده‌ایم	ب) ما سر خوشان مست دل از دست داده‌ایم
(شهریور ۱۴۰۱)	از بس که دیر ماندی چون شام روزه‌داران	پ) ای صبح شب نشینان جانم به طاقت آمد
(فرداد ۱۴۰۱)	که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند	ت) تو با خدای خود انداز و کار دل خوش‌دار
(فرداد ۱۴۰۱)	بر سر آتش دلم همچو زبانه می‌روی	ث) من به اشک خود می‌دهمت سلام و تو
(فرداد ۱۴۰۰)	رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌پرس	ج) بی‌تو در کلبه‌گدایی خویش
(فرداد ۱۴۰۰)	فرمان برمت جانا بنشینم و بر خیزم	چ) گفتی به غم بنشین یا از سر جان بر خیز
(فرداد ۱۴۰۰)	کز آن جانب که او باشد، صبا عنبر فشان آید	ح) نسیم صبح را گفتم که با او جانی داری
(دی ۱۴۰۰)	دیوار زندگی را زین گونه یادگاران	خ) پیش از من و تو بسیار بودند و نقش بستند
(دی ۱۴۰۰)	روزها با سوزها همراه شد	د) در غم ما روزها بی‌گاه شد
(دی ۱۴۰۰)	سرو نباشد به اعتدال محمد	ذ) ماه فرو ماند از جمال محمد